

„גידול דבורים“

הראשונים להקמת המכורת, מקומה וסדורה. כמו בפרקים הבאים, נמצא גם כאן הוראות ועצות רבות וחשובות, וביניהן אף כאלה שהכורנים ברובם אינם שמים לב אליהן; למשל, להזהיר את השכנים ועוברי־דרך על ידי שלט מתאים, לבל יתקרבו למקום בשעת הרדיה.

הפרק השני דן על הכורת בעבר ובהווה בארצות־חוץ ובארץ, ואף ניתנת תמונה על התפתחות מבנה. בפרק השלישי מדובר על הכלים והמכשירים, וברביעי — על הבנינים הדרושים.

הפרק החמישי הוא הארוך ביותר והעיקרי שב־ספר. הוא מתאר את מחזור העבודות במשך השנה וגדמה שאין הופעה חשובה בטיפול „במכורת שאינה מוסברת בצורה ברורה. חלקי פרק זה קשורים יפה אחד בשני וכאילו בראי־נוע עוברים לפני עיני הקורא כל פרטי חיי הדבורה והעזרה שעל הכורן להושיט לה באמצעות טיפולו, כדי לקבל שכר נאה חרף עמלו.

כתיבה נאה ומלהיבה ימצא הקורא חובב הטבע בפרק הששי, בו עוברות לפניו דרכי הרבייה של הדבורה. כל תהליכי ההתנחלות, החשובים כל כך מבחינה כלכלית לכורן מפורטים כאן. הוראות „עשה ומנע“ להרחבת המכורת, לגידול מלכות (שכה חשוב כעת בארצנו בקשר עם החלפת הגזע) וכל הכרוך בהן ניתנות באופן מקיף בפרק זה.

אמנם קצר מאוד הוא הפרק השביעי הדן בגזעי הדבורים, אך דיו בתכנון לקורא בארצנו.

פרק חשוב הוא השמיני שבו דנים על מוצרי הכורת: הדבש, הרכבו וערכו, מיונו והטפול בו וכמו כן השעווה והשעווית.

„גידול דבורים כענף בארץ“ הוא הפרק התשיעי. ברוב ספרי המקצוע בחו"ל ניתן פרק זה בין הראשונים. ומכיון שהמחבר קבע את הפרק הזה באמצע הספר, יש להניח שרצה בזה להדגיש, שאין להעריך

לפני שבועות אחדים הופיע הספר „גידול דבורים“ מאת אברהם בן־נריה — בהוצאת ארגון מגדלי דבורים בישראל — (מכיל כ־280 עמודים, בפורמט 14 x 21 ס"מ).

ב„פתח־דבר“ כותבת מזכירות הארגון ע"ד הצורך בספר זה, „כי לא היה עד כה בשפתנו שום חבור שהמתחיל במקצוע יוכל לשאוב ממנו ידיעה והדרכה. למוסדות ההכשרה החקלאית, לבתי הספר החקלאיים ולמורי הטבע בבתי הספר העממיים ניתן בזה ספר למוד“. אך הקורא בספר זה מרגיש מיד שלא רק חבור להדרכתו או ספר ללימוד ניתן לו, אלא סקירה מעניינת ולעתים אף מרתקת על אחד הנושאים היפים ביותר בטבע. המחבר לא חיבר את הספר, לפי הצורה המקובלת בספרי לימוד ברוב הארצות, אשר בהם מתחילים בתיאור בעלי־החיים, עוברים לתאור תולדות חייו ואחר כך יבואו פרקים טכניים בדבר הטפול בו. אלא הוא הפך את כל המבנה (וכנראה בעקבות הספר החשוב שנכתב על ידי פיליפס באמריקה על נושא זה); הוא פונה החילה אל קוראיו כמגדל דבורים ותיק אל בעלי־מקצועו. וכך בערך הוא מתחיל: הזהר מפני העוקץ; אך אם אינך פוחד ממנו ובעל סבלנות הנך, הרי יתכן ותהיה מגדל דבורים.

הקורא מרגיש מיד את החיבה הרבה שהכניס המחבר בכל אחד מפרקי ספרו. השפה קלה, נוחה לקריאה ואפילו להקראה. ההרצאה מלמדת אותך, מבלי שתרגיש את המלמד; ולעתים גם הומור קל בה, כגון: „שכן אשר נפגע על ידי דבורים, כדאי לפצותו בצנצנת דבש, אמצעי זה ממתק קצת את כאב העקיצות“ (ע' 10); או: „אם הכורן יהיה „בעל בית“ רע, עכברים ינהלו את משק ביתו“ (ע' 226).

הפרק הראשון מסביר את ההכשרה הפסיכולוגית והמקצועית הדרושה למגדל דבורים והצעדים

(ע' 218); העש זו היא הדרגה האחרונה בהתפתחות המזיק. "כינת הדבורה" (ע' 227) אינה כינה אלא שיכת לזבובים וזה לא בואר בספר.

שני הפרקים האחרונים (השלושה-עשר והארבעה-עשר) הם פרי עטו של ד"ר מ. זהרי ודנים על יחסי הגומלין בין הדבורה לבין הצמח וכן על צמחי הדבש של ארץ-ישראל. פרקים אלה הם פרי מחקרם של חברי המחלקה לבוטניקה באוניברסיטה העברית, ובלעדיהם אי אפשר היה להגיע לכלל שלימות בספר זה. הם פותחים לנו אופק רחב להערכת הקשר בין הדבורה לבין הצמחיה המקומית. מוצדקת היא הדרישה המובאת בפרק האחרון להרבות בנטיעת יערות דוקא ממיני צמחים הידועים כצמחי דבש חשובים ביותר בארץ; כי עצי היער המקובלים כיום בארץ כגון אורן, ברוש, קזוארינה וכו' אינם נכללים ברשימת צמחי הדבש.

אין ספק שיהיה נקי לגמרי וחסר מומים קטנים. אולם מומים אלה מפריעים לפעמים בשעת הקריאה. אין הדבר נאמר כבקורת לשבט, אלא לתקון במה-דורה השניה. שגיאות דפוס מתבלטות ביוחד כש-משתמשים במילים לועזיות כך "ארימטי" (ע' 6), צנטריפוגלי (ע' 45), *Bacillus* (ע' 196 ו-198) ו-*Bacillus larvae* (ע' 216), *Aspergillus* (ע' 203), אבקליפטוס (ע' 246). לא מובן למה נכתבו המילים ניקוטין וגופרית-סיד (ע' 211) לועזית דוקא. לו היו כתובות עברית יתכן שלא היה כתיבן משתבש. בעמ' 58 כתוב שהמחציה במקום שהמחציה; בעמ' 154 — ארך ישראל, במקום ארך ישראל וכו'. בעמוד 158 נעשה חישוב ל-100 משפחות ולא ל-1000 כפי שנכתב בטעות. התאור של תמונה 17 אינו מובן מסיבת שגיאות דפוס. בנאולוגיה מקובל לכתוב את השם הלטיני של הסוג באות גדולה ואת זה של המין באות קטנה, ולא שניהם באותיות גדולות (פרק 12). חלק מהתמונות, נדמה, לוקחו מספרים אחרים, אך (פרט לתמונה 86) לא נזכר המקור. יש לדיק בדבר הזה.

צורת הספר היא נקיה ומסודרת, כשם שהדבורה אוהבת נקיון וסדר ונוקטת להם. רב מספר התמונות וכולן בהירות וברורות, דבר שאי אפשר להגידו על כל הספרים שיצאו לאור בארץ בשנים האחרונות.

"חבלי לידתו של ספר זה ממושכים היו", כך כתוב בפתח הדבר. בודאי שאין להצטער על כך, כי ספר מושלם באופן יחסי מונח כעת בפני הקורא. לא לשוא הטרחו והעמל שהשקיעו המחברים והעורך (ש. ד. יפה) בעיבוד החומר. כל קורא המעוניין בענף חקלאי זה יהנה מספר זה. ומי יתן ויהיה בכוחו להרחיב את גידול הדבורים בארצנו.

את גבולות הרנטביליות בשעה שמקימים מכורת, אלא יגיעו להכנסה יפה אם יטפלו בה בחריצות ובדיקנות הדרושה. כבר לעיל צוינה החיבה הגדולה שרוחש המחבר למקצועו, לכן קשה להבין מה הגיע אותו לפחד כל כך בחישוב הרנטביליות של הענף (ע' 160). מדוע קבע את ההכנסה ל-15 ק"ג לכורת, בן בזמן שקודם לכן צוין כי 25 ק"ג הוא היבול למשך פחת דבורים במשק מסודר? נדמה שהורדה בשיעור של 40% בממוצע ממספר המשפחות בחישוב התנובה במשק מסודר (ומשק בלתי מסודר מוטב שלא יתקיים) היא גבוהה מדי.

בצדק חותר המחבר להכפלת מספר הכורות בארץ תוך שנים מספר. קבוצת גלויות דורש לחפש ולמצוא מקורות פרנסה גם לאלה שנמצאים כבר בגיל גבוה מדי מלהתחיל בענפי החקלאות הדורשים עבודה קשה. גידול הדבורים הוא ענף הבא בחשבון בשביל אותם האנשים שאינם מסוגלים לעבודה גופנית קשה. ומה עם הנכים? היה רצוי שמשדר הסעד ידאג להכשירים בגידול דבורים, ענף שבו ההשקעות אינן גדולות ויש גם דרך לשתופיות. למחשבות מעין אלה מביאה קריאת הפרק התשיעי.

שם הפרק העשירי הוא "הביאולוגיה של הדבורה" והוא פרי עטו של ד"ר א. שולוב. אך הוא נותן הרבה יותר מאשר זה: מורפולוגיה, אנטומיה, פיזיולוגיה, אקולוגיה, ההתפתחות וההתנהגות של הדבורה. חבל רק שמהחקירות החשובות והיחידות בביאולוגיה של דבורת הדבש שנערכו בארץ על ידי פרופ' בודנהימר ובן-נריה ניתנה רק תמונה של מחזוריות האוכלוסיה, ומלבד זאת — שורות ספרות. כאלו היה, ללא ספק, המקום לפרט את תוצאות המחקר הנ"ל, שעל כל כורן בארץ לדעתן. אין אומרים "בקיעת" הבוגר (ע' 177), אלא גיחה. המונח "בקיעה" מתיחס ליציאה מהביצה בלבד.

בפרק האחד-עשר (בטעות נכתב "אחד-עשרה") מתאר א. רסקין את מחלות הדבורים המצויות בארץ. פרק זה נכתב, כנראה, שנים אחדות לפני עריכת הספר, ולכן הוסיף המחבר בסופו רק בקצור את השמוש בתכשירים החדישים להדברת המחלות. כאשר מדובר על הרעלה, הובאה בחשבון רק זו ע"י ארסן, ואילו כיום מקובלים בחקלאות רעלים שונים ורבים, וביוחד תכשירים סינתטיים שאף הם מהווים סכנה לדבורים. אין להגיד "אמצעים פזיר-פילקטיים למניעת מחלות" (ע' 214) כי זהו בטי כפול.

בין מזיקי המכורת מדובר בפרק השנים-עשר, על עשי הדונג והצרעה באופן מפורט, בהתאם לנזק הגדול שהם גורמים ואילו ביתר המזיקים צמצמו ונתנו רק תאור קצר אך מספיק. אצל כולם צוינו הדרכים להדברתם באמצעים המקובלים כעת. אין להגיד על המבוגר של עש הדונג "פרפר העש"